

Pánd és az 1848-49-es szabadságharc

A szabadságharc 170. évfordulójára igyekeztem összegyűjteni mindazt az ismeretanyagot, amivel szülőfalum kapcsolódik e sorsfordító eseményhez.

Már Rákosi Viktor, a népszerű író és hírlapszerkesztő is feljegyezte, hogy a falu lakói közül 1848-ban sokan elmentek honvédnek.¹ Mind vissza is tértek, csonkán, bénán, de visszatértek. Nevük azonban a múlt homályába veszett.

Ismert azonban községünk egykori birtokosainak 1848-49-es szerepvállalása. Szilasi és pilisi Szilassy György és unokatestvére, szilasi és pilisi Szilassy Kálmán tevékenységéről állnak rendelkezésre adatok.

Szilassy György Pándon született 1807. október 9-én ősi református családban. Édesapja Szilassy József Torna megye főispánja, majd hétszemélynök, édesanyja báró Inczedy Katalin volt. György jogot végzett. 1836-tól Pest megye főszolgabírája, majd 1841-től alispánja lett. Kétszer nősült. Első feleségét ragyolczi Csoma Klárát 1830-ban vezette oltárhoz. Mindössze tizenegy évet éltek együtt. Felesége 1841-ben elhalálozott. 1850-ben házasodott másodszor. Ekkor szilasi és pilisi Szilassy Borbálát vette nőül. Két gyermek apja volt.² Idősebbik fiának, Györgynek felesége a későbbi első magyar orvosnő, Hugonnai Vilma lett a felesége.

Szilassy György 1848. novemberétől a 16. Károlyi huszárezred Nagykőrösön alakuló osztályának egyik szervezőjeként tevékenykedett. Az ezredet felállítását Pest vármegye főispánjának, gróf Károlyi Istvánnak hazafias felajánlása tette lehetővé. Károlyi úrbéri földjeiért kapott kártalanítás összegét ajánlotta fel a költségekre. ezred sötétkék ruhát viselt fehér csáköval, melyet többnyire viaszosvászon huzattal hordtak. Tarsolyuk dísztelen piros bőr, nadrágjukat sötétke lovaglópantalló védte.

Az ezredtulajdonos, Károlyi 1848. november 23-án betérjesztette a honvédelmi miniszternek tisztikarát, amelyben őrnagyi rendfokozattal ott találjuk Szilassy Györgyöt. November 30-án a Közlönyben megjelentek a kinevezések. Az ezred nagykáta osztályánál a kinevezések óriási felháborodást idéztek elő, sőt botrányt keltettek. Különösen azok elégedetlenkedtek, akiknek Károlyi tiszti rendfokozatot és beosztást ígért, de nem kapták meg. Az ő bujtogatásuk is hozzájárult ahhoz, hogy a legénység szinte fellázadt új tisztjei ellen. Több legény Szilassy őrnagyot, Thuránszky és Ráday századost "lőháton mintegy úzóbe vette, s csak a most nevezettek éberségének tulajdonítható, hogy a dolgoknak komolyabb következménye nem lett". A rendet, a nagykáta osztály parancsnoka, Pálincás őrnagy nem tudta fenntartani, sok újonc egyszerűen fogta magát és haza lovagolt.³

¹ Pándi kötődése onnan származik, hogy menyasszonya, majd felesége, Réczey Janka községünkben lakott. A pándi református templomban kötöttek házasságot 1885. május 31-én. Topor István: Rákosi Viktor – Történetek egy kisfaluból. Pándi Tükör 1993. május 7.

² Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49 évi szabadságharcban.

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/tabornokok-es-torzstisztek-az-184849-evi-szabadsagharcban-23DD/iii-eletrajzi-adatok-273C/torzstisztek-27A0/szilasi-es-pilisi-szilassy-gyorgy-2B7D/>

³ A Károlyi huszárezred története. <http://bekesihuszarhonved.eletcel.hu/a-karolyi-huszarezred-tortenete/>

1849 december 1-jével az ezred címzetes őrnagyává nevezték ki.

1. ábra 16. Károlyi huszárezred egyenruhája. Forrás: <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/husztortenelem/2/1848-1849-honved-lovassag/16-karolyi-huszarezred>

1849 tavaszán ülnök lett a kecskeméti véstörvénytörvényszéknél. Hírnevet nem elsősorban a szabadságharc alatti tevékenysége szerzett neki, hanem a pomológia területén szerzett elévülhetetlen érdemeket. Pándi mintagazdasága messze földön híressé tette.

A község másik birtokosa, szilasi és pilisi Szilassy Kálmán szintén aktív részese volt a szabadságharc eseményeinek. Szilassy László kecskeméti birtokos, táblabíró és Bay Julianna gyermekeként látta meg a napvilágot 1826-ban Pándon. Jogot tanult. 1851-ben vette feleségül kenesei Kenessey Kornéliát. Felesége 1877-ben hunyt el. Pándon a családi kriptában helyezték végső nyugalomra.⁴

1848 őszén ő is beáll a Pest megyében szerveződő 16. Károlyi huszárezredhez. Hadnagyi rendfokozatot kapott. Később főhadnagya lett az egyik honvédhuszárezred ama századának, melyet a „magyar vértsek“ alapkeretétől állítottak föl. Ők nem huszárcsákót, hanem magyar jellegű hegyes-sisakot viseltek, amelyet sastoll ékesített. Szilassy Kálmán több csatában hősiiesen küzdött; könnyebb sebet is kapott.

Rákosi Viktorral is megosztotta élményeit, amelyet az író *Korhadt fakeresztek* című kötetében meg is írt. *A történetek egy kis faluból* novellájában felbukkan a 48-as katona, Szilassy Kálmán

⁴ Lásd: Bona Gábor <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyk-es-fohadnagyk-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/sz-1CF9/pilisi-es-szilasi-szilassy-kalman-1E74/>

alakja. Szilassy Kálmán ott volt az április 6-i isaszegi csatában. A foglyok őrzésének feladatát kapta. A horvát és német foglyok összeverekedtek. Közéjük kellett lőni, hogy lecsillapodjanak. Pest 1849-es visszafoglalásában is részt vett. Megemlítette, hogy a Singer nevű zsidó vargánál volt elszállásolva két honvédtársával együtt. A varga annyira megörült a felszabadító honvédeknek, hogy fényes lakomát rendezett tiszteletükre. Állt őrt Kossuth és Görgey főhadiszállásán. Kenyeres kocsit kísért Vácig, ahol egy asszony, mert jó hírt hozott a vele együtt szolgáló fiáról, egy ezüst forintot adott neki jutalmul. A nagysallói ütközet után a foglyul ejtett osztrák gránátosokat ő kísért Pestre.⁵

1849. augusztus 22-én volt honvédtisztként besorozzák a császári 4. gyalogezredhez cserepárnak. Cserepárnak nevezték 1849 után azokat a honvédtiszteket, akiket rangjuktól megfosztva a császári hadseregbe kényszer besorozták. Jóbarátjával, báró Podmaniczky Frigyessel Lombardiában teljesített szolgálatot. Családja 2 és fél év után tudta kiszabadította őt a gyűlölt zsoldos-egyenruhából. 1851-ben tartósan szabadságolták, 1857-ben pedig végleg leszerelték.

1861-ben Pest megye táblabírájává választották. Később haláláig pándi birtokán gazdálkodott. 1910. augusztus 23-án hunyt el Pándon, itt is temették. A Pesti Hírlap 1910. augusztus 26-i számában **Egy öreg szabadság hős halála** címmel szép nekrológban emlékezett meg Szilassy Kálmánról.⁶

1849. április 4-én öldöklő küzdelem folyt a Tápíó hídjánál. A véres tusában a honvédsereg súlyos veszteségeket szenvedett, de a 3-ik és a 9-ik zászlóaljnak sikerült szétszórnia Jellasics horvát bán csapatait. A szétvert sereg maradványai ezután a közeli falvakban raboltak és gyilkoltak. Egy ilyen, tizenkilenc főből álló rablócsapat garázdálkodott Pánd községben is. Közülük egy súlyos sebesült volt. Ő a községi csizmadia házában húzódott meg. A többiek nekiláttak az urasági kastély kifosztásának. A falu földesura, aki a messzelátójával az Órhegyről figyelte a tápíóbicskei ütközetet, hazakerült. A fosztogatók rátámadtak, a zsebeiben lévő pénzt és órát elvették. Mivel az ujjáról a karikagyűrű nem jött le, az ujját késsel levágták. Hallva azonban az üldöző honvédek lármáját, a rablócsapat Káva felé menekült. Egy fiatal főhadnagy vezetésével nyolc honvédhuszár érkezett a kastélyba. A földesúr gyűrűsujja ott hevert az asztalon. A megcsonkított kezét pedig egy szolga kötözte. Miután a hadnagy megtudta, mi történt, huszájaival lóra pattant és a kávai magaslaton utolérte a bandát. Egy részük futásnak, a többiek pedig kegyelemért könyörögtek. A huszárok azonban nem könyörültek rajtuk, mind lekasabolták. A holttestek két napig heverték a forró napon. Ekkor a falu bírása összeszedte a falu öregeit és a tízéves gyermekeket, ott a hegy tetején egy nagy gödröt ásott és a halottakat eltemette. A sírhantra egy vadkörtefát és két bokor vadrózsát ültetett. A rózsák elpusztultak, a vadkörte most is ott van. Az a szegény csizmadia a sebesültet titokban kigyógyította, megtanította magyarul, és mert nem volt gyermeke, fiává fogadta. A fiú megtanulta nevelőapja mesterségét. Később megnősült és derék polgár vált belőle. Már régen meghalt, de utódjai most is jómódú és hasznos polgárai lettek a falunak.⁷

⁵ Rákosi Viktor: Korhadtkeresztek. A Csokonai Kiadó Vállalat és a Zrínyi Nyomda közös kiadása. 1989. 127-128.

⁶ Pesti Hírlap 1910. augusztus 27. 11.

⁷ Pesti Napló 1902. március 18. 15. oldal leírása alapján. Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár.

A világsi kapitulációt követően honvédtisztek sokasága kényszerült bujdosni. Czetz Jánosra is ez a sors várt.

Czetz János Erdélyben, a háromszéki Gidófalván született 1822. június 8-án örmény eredetű családban. Édesapja a székely huszárok tisztje volt. 11 éves korában azonban elveszítette édesapját. A család nehéz anyagi helyzetbe került, de apja tisztársai felkarolták a tehetséges fiút, és ennek köszönhetően folytathatta tanulmányait a bécsújhelyi katonai akadémián. Az európai hírű tanintézetben magas színvonalú képzést kapott. Czetz évfolyamelsőként fejezte be tanulmányait, így, a 62. sorgyalogezred hadnagya lett, és a szülőhelyéhez közeli Brassóba került csapatszolgálatra. Itt szembesült azzal a ténnyel, hogy a székely magyarokból álló ezred katonái a német szolgálati nyelvből alig értettek valamit, ugyanakkor a tisztek – lévén hogy ők meg zömében osztrákok voltak – meg a magyar nyelvvel álltak hadilábon. Alig ötödük beszélt csak a magyart. Ezért a fiatal hadnagy arra gondolt, hogy egy a tisztek számára készült kézikönyv talán javítana a helyzeten. Így 1844-ben megjelentette a **Magyar hadnyelvtan a császári - királyi osztriai hadsereg tisztjei számára** című könyvét, mely a 19. századi modern katonai szaknyelv alapművévé lett. Az 1848. március 15-ei győztes forradalmat követően megalakult Batthyány-kormány hadügyminisztere, Mészáros Lázár felkérte, vegyen részt a magyar haderő megszervezésében. Ettől fogva katonai pályája egyre magasabbra ívelt. 1848 szeptemberében már századosként a műszaki szolgálatot képező utászkar megszervezését végezte. Kossuth 1848. október 27-én vezérkari őrnaggyá léptette elő, és kinevezte az erdélyi haderő tábornoki főnökévé! Ekkor még csak huszonhat éves. A császári csapatok novemberi támadásának hatására az erdélyi sereg szinte teljesen összeomlott. Czetz János a haderő maradványaiból szervezett maroknyi seregével meg tudta akadályozni a császári csapatok kijutását a Tiszántúlra. November 23-án ő lett az Erdély és Magyarország határán állomásozó magyar erők parancsnoka. Ezt a beosztását december 1-én vette át tőle Bem tábornok, a kinek ettől fogva vezérkari főnöke volt. Az 1849-es győztes erdélyi hadjárat egyik kulcsfigurájává vált, majd Bem Bánságba vezetett hadjárata következtében ő lett az erdélyi csapatok parancsnoka. Két hónap alatt szervezett újjá egy közel 30 ezer fős haderőt. Kossuth hetekig tartó huzavona után május 8-án nevezte ki tábornokká. A nyári hadjáratban egy szerencsétlen lovasbalesetben szerzett sérülése miatt már nem tudott részt venni.⁸

A világsi fegyverletételt követően szeptembertől novemberig Szilassy György Pest vármegye egykori alispánja pándi kastélyában rejtőzködött.

A helyiek ajkán élt a történet, mely szerint a nagy magyar író, Jókai Mór a szabadságharc vérbe fojtása után Pándon bujdosott. Valamikor 1976-ben vagy '77-ben én is így halottam Mészáros Judit iskolaigazgatónkéntől. Még egy rajzot is mutatott az udvarház bejáratáról és a bejárat fölötti szobácska be volt jelölve. Ebben a kis szobácskában húzta meg magát az író. Ellátását György úr legmegbízhatóbb szolgálólányára bízta, aki Judit néni akkor még fiatal nagymamája volt. Hónapokon keresztül rejtegették Jókait, mesélte egykori igazgatóm. Sokáig kutattam, van-e a helyi mondának alapja. Elolvastam Jókai Mór Egy bujdosó naplója című könyvét, de semmi nyomra nem bukkantam. A véletlen hozta meg a megoldást. Czetz János Emlékeim

⁸ Topor István: Pándon bujdosott az 1848-49-es szabadságharc egyik tábornoka, Czetz János. Pándi Tükör 2004. 4. szám 9-10.

című művében megtaláltam a IV. fejezetben Utazás Pándra című bejegyzését. Megoldódott hát a rejtély. A Szilassy kastélyban bujdosó személy nem Jókai volt, hanem Czetz János. Miért hitték, hogy a nagy író rejtőzködött itt? Erre talán az a magyarázat, hogy Czetz nagyon hasonlított Jókaihoz. Erről tanúskodnak azok a képek is, amelyek a tábormenőket ábrázolják.

2. ábra Jókai Mór. Forrás: Wikipédia

3. ábra Czetz János. Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Czetz pándi utazásáról **Emlékezéseim** című könyvében így írt:

„Utazás Pándra

Hajnalban megjelent Pély⁹ mindennel felszerelve, ami az előttünk álló út megtételére szükséges. Az volt a kérdés, hogy a Duna jobb partján menjünk-e, ami teljesen az osztrákok birtokában volt, és mint ilyen, nem volt túlságosan biztonságos egy menekülő tábornok részére; ezért úgy döntöttünk, hogy a megbízhatóbb Győr-Vác-i úton fogunk menni (Vác kis városka a folyam bal partján, csaknem szemben Budával), és onnan a fővárosba, ahová be kellett menni, hogy a Pest-Pánd-i vonatra felülhessünk¹⁰. Pándon volt Pély egyik nagybátyjának az úriháza, aki a Pély értesítésére azt válaszolta, hogy annak ellenére, hogy ő nem vett részt a forradalomban,¹¹ háza mindig nyitva áll a szabadságharc minden katonája számára és azt is közölte, hogy azokon az elhagyott helyeken még nem jelent meg egyetlen osztrák vagy orosz katona sem. Mivel Pély nem ismerte jól az utat Vácról Pándra és nem volt ajánlatos idegenvezetőt felvenni, elhatároztuk, hogy kissé lejjebb kockáztatjuk meg a folyón való átkelést és Budáról a Lánchídon megyünk a testvérvárosba, Pestre. A hídon való átmenés közben szembetalálkoztunk Ramming¹² osztrák tábornokkal, aki rám vetett egy pillantást, de úgy látszik nem ismert meg, valószínűleg a szakállam miatt, amit azelőtt nem viseltem. Alkonyatkor megérkeztünk végre Pély szép belvárosi házába és igyekeztünk hamar lepihenni, hogy hajnalban folytathassuk utunkat. Valóban, idejében elértük az első vonatot és 8 órakor megérkeztünk a nekem szánt menedékhelyre; a háziúr a legnagyobb kedvességgel fogadott és megmutatta hálószobámat, biztosítván róla, hogy itt nincs veszély, hogy meglepjen az ellenség vagy, hogy a lakosságból valaki feljelentsen, mert azok mind az ő bérlői. Tehát már nyugodtabb lélekkel maradtam itt ezek között az egyszerű nemes lelkű honfitársak között megosztván velük az ő vidéki szórakozásaikat és barátaik fogadását, akik csaknem mindennap megjelentek a tarokkasztalnál, így töltöttem el közel két hónapot a visszavonultságban. 50 éves emigrációm alatt sem törlődött ki lelkemből a sok jóságos figyelemnek az emléke, melyben ama vendégszerető ház gazdája engem részesített, aki igazi típusa volt a magyar nemesnek, aki nem vett részt a forradalomban eléggé előrehaladott kora és gyermekei nevelése miatt, hiszen özvegy volt.”¹³

⁹ Pély József Bars megyei földbirtokos.

¹⁰ Nem világos, hogy miért kellett Vác felől átkelni a Duna jobb partjára, hogy aztán a Lánchídon visszajöjjenek Pestre. Lehetséges, hogy végül mégsem a váci úton indultak el, hanem mégis a Duna jobb partján az ún. Mészáros úton, ami a hegyek között érkeztek Budára. Pánd egyébként nem közvetlenül a Pest-Szolnok vasútvonal mellett fekszik. Vagy Monoron kellett leszállniuk, és innen lovas szekérrel utazhattak tovább a kb. 18 km-re lévő Pándra, vagy Pilisen. Ez volt a rövidebb út. Kb. 8-10 km.

¹¹ Még az Emlékezéseim írásakor sem akart egykori jótevőjének ártani azzal, hogy a forradalomban való részvételére utal. Amint fentebb láttuk Szilassy György aktívan kivette a részét a szabadságharc küzdelmeiből.

¹² Wilhelm Ramming (1815-1876). Ekkor még nem volt tábornok, csak vezérkari ezredes.

¹³ Czetz János: Emlékezéseim. <http://mek.oszk.hu/08500/08509/08509.pdf>. 81-82.

4. ábra A Szilassy kastély képe. Forrás: *Kertészeti Lapok* 1909. 347. Arcanum Digitális Tudománytár

Czetz emigránsként bejárta a világot. Részt vett az orosz-török háborúban, majd Garibaldi oldalán a magyar légió legtevékenyebb tagjaként harcolt az olasz szabadságért. Ezt követően vasutat épített Svájcban és Itáliában, részese volt a Fréjus-alagút¹⁴ megépítésének, amely arról vált nevezetessé, hogy ez volt az első vasútvonala, mely az Alpok gerincét keresztülvágtá. Spanyolországban ismerkedett meg az egyik argentin diktátor unokahúgával, Ortiz de Rosas kisasszonnyal, akit feleségül is vett. 1860. májusában feleségével és kisfiával Argentínába költözött. Ettől kezdve részt vett a modern Argentína megteremtésében. Az ő nevéhez fűződött a korszerű elveken alapuló katonai térképészeti és műszaki szolgálat megteremtése. Feladatát oly nagyszerűen oldotta meg, hogy az argentin hadsereg egyik műszaki alakulata tiszteletből az ő nevét vette fel, és viseli ma is. De a legnagyobb hírnevet az argentin katonai akadémia megalapításával vívta ki, amelynek irányítását éveken át végezte. Halálának 65. évfordulóján az argentin köztársasági elnök jelenlétében, katonai tiszteletadással helyezték földi maradványait végső nyugalomra Buenos Aires legrégebb katonai akadémiajában kápolnájában.

A Pándi Tükörben 2004 decemberében megjelent írásomban javaslatot tettem, hogy az egykori Szilassy kastély helyén épült iskolánk falán emléktáblával tisztelegjünk Czetz János honvédtábornok és a 48-as pándi honvédek emléke előtt. Ennek eredményeként 2009. március 15-én a helyi önkormányzat és a Magyar – Örmény Kulturális Egyesület Czetz János emléktáblát avatott az iskola főbejárata mellett.

¹⁴ Az olaszországi Bardonecchia és a francia Modena közötti 12,2 km hosszú Fréjus- alagút már igazi nemzetközi funkciót kapott azzal, hogy a London — Párizs — Róma útirányú gyorsvonatok közlekedését lehetővé tette. Franciaországnak ezzel létrejött a második vasúti transzalpin kapcsolata Olaszországgal. Forrás: Erdősi Ferenc: Európa közlekedésének „fordítókorongja”, az Alpok. *Tér és Társadalom*, 8. 1994. 1–2. 186–210. p.

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Uo_lf9_MN-sj:https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/302/603+&cd=9&hl=hu&ct=clnk&gl=hu

Örömben némi kis öröm is vegyült, mert, aki a felfedezést tette és a javaslatot beterveztette, elfelejtették az eseményre meghívni.

5. ábra A Pándi Általános Iskola főbejárata az emléktáblával. Forrás: <https://mapio.net/a/94746280/?lang=ro>

Források:

1848-1849 Honvéd lovasság. Forrás: Sulinet Digitális Tudásbázis.

A Károlyi huszárezred története.

Bona Gábor: Tábormokok és törzstisztek az 1848/49 évi szabadságharcban.

Czetz János: Emlékezéseim.

Erdősi Ferenc: Európa közlekedésének „fordítókorongja”, az Alpok.

Pesti Hírlap 1910. augusztus 27. 11.

Pesti Napló 1902. március 18. 15.

Rákosi Viktor: Korhadat fakeresztek.

Topor István: Rákosi Viktor – Történetek egy kisfaluból.

Topor István: Pándon bujdosott az 1848-49-es szabadságharc egyik tábornoka, Czetz János.